

Viken folkehøgskole var nazi-skole under krigen

Lite kjent lokal krigshistorie er nå avdekket av dokumentasjonssenteret Norge under okkupasjonen. Cand. philol. Ove Johnsen fra Gjøvik legger i disse dager fram en rapport der han avslører at Nasjonal Samling i årene 1942 til fredsåret 1945 leide Viken folkehøgskole og drev ett av landets to partistyrte «statsgymnas» der. I alt 61 ungdommer var innom Viken «statsgymnas» som elever før den ble lagt ned i 1945. Flere lærere fra Gjøvik gymnas var også timelærere ved skolen. Elever fra skolen har senere hatt ledende stillinger i landets styrende organer.

Les mer om den nazi-styrte skolen på Viken på **SIDE 4**

Viken folkehøgskole var NS-skole under krigen

At Viken folkehøgskole under krigen var leid av Nasjonal Samling og omgjort til et såkalt «statsgymnas for evnerik norsk ungdom», er lite kjent krigshistorie for folk flest i Gjøvik. Nå foreligger en rapport som forteller om drif-

ten av denne nazistyrte skolen, utarbeidet av cand. philol. Ove Johnsen for dokumentasjonssenteret Norge under okkupasjonen.

Av Odd Martin Hesjalden

Gjøvik var, ved siden av Sakshaug i Nord-Trøndelag, det eneste sted i landet som hadde eget gymnas for ungdom som sympatiserte med Nasjonal Samling. Skolens offisielle navn var Nasjonal Samlings statsgymnas for evnerik norsk ungdom, og var i virksomhet mellom 1942 og 1945.

I alt 61 ungdommer var innom det såkalt «statsgymnasets» undervisningsstilbud ved internatskolen på Viken, som dengang var kristelig ungdomsskole. Skolens første kull skulle etter planene avlegge examen artium som privatister ved Hamar Katedralskole våren 1946. Men krigsutviklingen omkalfatrete disse planene.

Rapporten, som er skrevet av cand. philol. Ove Johnsen fra Gjøvik, er basert på samtaler og en spørreundersøkelse foretatt blant de 47 gjenværende elevene fra skolen. 23 av disse har svart anonymt på undersøkelsen.

Nasjonal Samling hadde under krigens første år store planer om å få i gang fire-årige statsgymnas i de fleste fylker. Disse var stort sett basert på det man på den tiden kalte landsgymnas, men hadde også en del nazistisk «lære» på timeplanen. Det var ministerpresident Vidkun Quisling som i mars 1942 vedtok at slike statsgymnas skulle opprettes. Disse skulle være for «særlig begavet ungdom fra hele landet».

To elever fra Oppland

Elevene ble rekruttert gjennom annonser i avisene (vesentlig gjennom deres eget organ «Fritt Folk»), foreldre med NS-sympatier, bekjente og Nasjonal Samlings partiapparat som henvendte seg til evnerik ungdom mellom 14 og 18 år.

Opptaksprøven til første kull som begynte ved skolen i august 1942, ble foretatt på Valdres Landbrukskole på Leira. Der ble cirka 95 søkere intervjuet og 31 tatt opp som elever. Det var ingen jenter blant disse. Dette skyldes sannsynligvis internatforholdene ved Viken. Elevflokkene kom fra alle fylker med unntak av Troms, Nordland, Hordaland og Bergen. Fra Oppland startet to ungdommer sin gymnas-utdannelse ved skolen.

Undervisning, opphold og reiser var gratis. Ingen av disse tok eksamen som planlagt i 1946, men alle som svarte på spørreundersøkelsen, tok examen artium i løpet av årene 1947 til 1960. Flerparten av disse igjen har siden i livet innehatt ledende stillinger i samfunnet. En av elevene på førstestærskullet var senere industriminister Olav Haukvik i Oddvar Nordliss regjering og fylkesmann i Telemark, som siden sto fram og fortalte om sin studietid ved statsgymnas på Viken. Ellers finner vi flere advokater, leger, veterinærer, siviløkonomer og tannleger blant de elevene som gikk på NS-skolen på Gjøvik.

Utdanne ledere

Det forelå også storslagne planer om at staten (dvs. det NS-styrte Norge med Vidkun Quisling i spissen) også skulle finansiere elevenes videre studier etter gymnastiden på Viken. Dette skulle skje i form av stipendier, uansett hvilket studium de ønsket å ta fatt på.

Statsgymnas-ideen til NS var ingen nyskaping innen norsk skolehistorie. Både formelt og faglig var den en videreføring av landsgymnasordningen fra 1914. Men tanken var nok mer visjonær enn som så. I systemet lå tanken og muligheten til å effektivisere og målrette opplæringen mot et homogent elevmateriale som med tiden skulle gå inn i ledende funksjoner i det nye Norge, slik NS så det.

Men som mye av det NS la planer om for for sitt «nye Norge», forble også disse planene bare på papiret. Krigsutviklingen medførte etter hvert helt andre prioriteringer. Men ett statsgymnas rakk de altså å etablere, det på Viken folkehøgskole i Gjøvik.

Det andre statsgymnas, som ble etablert på Sakshaug i Nord-Trøndelag i august 1944, var i hovedsak beregnet på permitterte frontkjemper og hadde dermed en noe høyere gjennomsnittsalder. Disse 45 elevene var mellom 18 og 20 år gamle. Våren 1945 ble disse imidlertid sendt til en mobiliseringsleir i Nord-Trøndelag for våpenopplæring.

Lærere fra Gjøvik gymnas

Viken folkehøgskole var i disse årene leid av Nasjonal Samling. Drivkraften bak hele prosjektet var lektor og cand. philol. Johs Myhren fra Lillehammer. Ellers besto administrasjonen av paritro personer hvor bare én, forretningsføreren, var fra Gjøvik.

Som lærerpersonell ble det rekruttert timelærere fra Gjøvik gymnas, uten at det av disse ble forlangt noe partimedlemskap.

NS sitt statsgymnas på Gjøvik skulle som nevnt følge de samme undervisnings-retningslinjer som landsgymnasene. Etter planen skulle skolen ha to linjer; en engelsk- og en reallinje. Skolen fikk ingen eksamensrett, elevene måtte gå opp som privatister.

Det ble særlig i fagene norsk og tysk lagt vekt på å oppnå størst mulig elevaktivitet. I norsk litteratur rakk man derfor å komme igjennom en større stoffmengde enn det som var pensum. Dette skyldes godt organisert gruppearbeid og foredragsvirksomhet.

Elevene på Viken var naturlig nok godt motiverte ungdommer som ville noe med sin utdanning. De var en nivåmessig homogen og ressurssterk gruppe.

Samarbeid med Ungdomsfylkingen

*Flere 91,3 prosent av de som svarte på spørreundersøkelsen syntes de hadde hatt stort utbytte av tiden på

Det er cand. philol. Ove Johnsen fra Gjøvik som sammen med ingeniør Petter Moe fra Sandefjord som har utarbeidet rapporten om Viken kristelige ungdomsskole som under krigen var et såkalt statsgymnas drevet av NS-folk.

statsgymnas på Viken.

Fritidsaktivitetene ble lagt til rette i samarbeid med Ungdomsfylkingen i Gjøvik. NS hadde et godt utbygd apparat i byen med en aktiv ungdomsorganisasjon. Gjennom denne deltok elevene i idretts- og underholdningsarrangementer og utflukter. Samtidig fikk de god innføring i ideologi og politikk. Disse arrangementene foregikk både på skolen og andre steder i Gjøvik-regionen.

Selv om dette var en NS-styrt skole, var det ikke noe krav om at elevene skulle ha NS-sympatier. Av de 31 som ble tatt opp som første elevkull, hadde fem av elevene ingen sympatier for partiet overhode, heller ikke gjennom foreldrene. En var direkte motstander av NS. Isteden hadde han sterke kommunistysympatier, men om dette var kjent ved opptak, vites ikke.

Blant de 23 tidligere elevene undersøkelsen til cand. philol. Ove Johnsen omfatter, viser det seg at 74 prosent av de opptatt elevene hadde foreldre eller søsken som var medlem av NS. 56,6 prosent var selv medlem av NSUF før de søkte om opptak, mens 26 prosent hadde hatt eller innehadde tillitsverv i organisasjonen. 21,7 prosent ble medlem etter at de hadde begynt på skolen. De øvrige forble uavhengige av partiet. Enkelte hadde til og med nær familie som var aktivt med i motstandsbevegelsen eller i militærstyrkene i England.

Flere falt fra

Etter at skolen kom i gang i august 1942 med 31 elever, ble det både året etter og i 1944 tatt opp nye elevkull

ved skolen. Hvor mange dette var, er ikke kjent. Sannsynligvis var disse elevkullene større enn det første. Det ble ikke tatt inn elever våren 1945.

Opprinnelig var det meningen at statsgymnas på Gjøvik skulle ta opp elever hjemmehørende på Østlandet, men siden det var uvisst om flere gymnas skulle opprettes i overskuelig framtid, ble det tatt opp elever fra hele landet.

Langt de fleste kom fra landsbygda (75 prosent) og var sønner av gårdbrukere. Fra Oslo var det tre elever ved inntaket i 1942.

Ikke alle gjennomførte sin utdanning ved statsgymnas på Viken. Av de opprinnelige 31 elevene på første kull falt etter hvert flere bort. Dette på grunn av motstand mot det NSUF-baserte miljøet ved skolen, mens én meldte seg til fronttjeneste (han var 18 år gammel og eldste elev). Ytterligere seks klarte ikke års-eksamen i 1943 og slutet.

Meldte seg til fronttjeneste

I løpet av statsgymnasets eksistens på Gjøvik meldte 13 elever fra førstestærskullet seg til krigstjeneste sommeren 1944, slik at klassen endte opp med bare ti elever fra skolestart i august. Dette var for få til at man kunne forsette. Dermed ble det satt igang en aksjon både blant skolens ledelse, partimedlemmer og foreldre for å stoppe de som i løpet av sommerferien hadde meldt seg til fronttjeneste. Selveste Vidkun Quisling engasjerte seg i saken og grep inn overfor tyskerne for å få elevene frigitt fra de tyske vervingsmyndighetene. Men saken var på dette tidspunkt visstnok kommet for langt til at den kunne an-

nuleres.

Som et slag kompromiss, endte det med at disse 13 elevene ble sendt til Førerskolen på Jessheim, et underoffiserskurs på Ringsaker og deretter til Riisby skole på Dokka for opphold der. Det hele var en proformasak eller «uthalingsmanøver» for å forhindre at de ble sendt til krigstjeneste. Disse elevene kom da heller aldri til fronten.

Det var troen på tysk seier, idealisme, spenning og uferdstrang som var drivkraften bak elevenes engasjement. Klassen fra 1942 gikk snart i oppløsning og de resterende elevene måtte over til andre skoler. Flere gikk over til Hamar Katedralskole. De øvrige til klassene fortsatte imidlertid på Viken fram til mai 1945 da skolen nedla sin virksomhet. Samtlige avla senere examen artium ved andre skoler som privatister. De fleste oppnådde også resultater som lå over landsgjennomsnittet.

Tjente godt på utleie

Gjennom forsøket med statsgymnas på Viken fikk NS virkeliggjort en av sine sentrale skolepolitiske tanker, nemlig «den sosiale rettferd», det vil si å skape et skolemiljø som sveiser sammen alle elever, uansett sosial og økonomisk status og kulturell bakgrunn deres foreldre måtte ha. En tysk seier i 1945 eller en ytterligere forlengelse av krigen, ville mulig ha styrket statsgymnasets posisjon i vårt skolevesen. Det er heller ikke utenkelig at det på sikt ville blitt enerådende innenfor vår videregående allmennoptilrettelse. Dette ville også ha vært helt i samsvar med Nasjonal Samlings skolepolitiske tenkning, skriver blant annet cand. philol. Ove Johnsen til slutt i sin rapport.

7. juni var Ove Johnsen til stede på en elevsamling på Holmen Fjordhotell i Asker der 17 av de tidligere Viken-ene var tilstede. Viken folkehøgskole har selv ligget «lavt i terrenget» når det gjelder omtale av tiden som statsgymnas. Dette er bare nevnt med et par linjer i en jubileumsberetning på 1950-tallet. Skolen tjente såpass godt med penger på å leie ut lokalene til Nasjonal Samling at den hadde forholdsvis god økonomi da den startet opp igjen sin ordinære skolevirksomhet i august 1945.

Hva er «Norge under okkupasjonen»?

Prosjektet og dokumentasjonssenteret Norge under okkupasjonen ble opprettet i fjor i forbindelse med 50-års markeringen av fredsåret 1945. Det er beliggende i Sandefjord og har Jan Eidi som prosjektleder. Formålet med senteret er å samle inn materiale om alt som skjedde under den andre verdenskrig i Norge. Spesielt Nasjonal

Samling har fått prosjektets øyne rettet mot sin virksomhet.

Så langt har man gjennomført blant annet disse prosjektene:

*Nasjonal Samlings organisasjon i Norge 1940 - 1945.

*Arbeidstjenestens organisasjon i Norge 1940 - 1945.

*Norske frontkjempere

1941 - 1945 og 50 år senere.

*Lebensborn i Norge: 8.364 krigsbarn med norsk mor og tysk far.

*Nasjonal Samlings statsgymnas i Gjøvik og Sakshaug.

*Illegale aviser i Norge 1940 - 1945.

*709 fangeleirer for russere, polakker og jugoslaver 1941 - 1945 i Norge.

Flere større prosjekter er også på gang hvor flere omfatter avsløringer av Nasjonal Samlings aktiviteter under krigen.

Prosjektet er støttet av Kirke- og utdannings- og forskningsdepartementet, flere fylkeskommuner (ikke Oppland), Eugene Nielsens stiftelse, Norsk Hydro, Jotun og fergeselskapet Scandic Line.

Gjøvik, den 16.07.96.

Bjørn Østring,

Takk for tilsendte kopier av avisutklipp over Vendela Kirsebom og brev fra Ola. Jeg synes det er svært interessant å lese disse tingene, da det gir meg en større forståelse og bedre innsikt i hvordan dere opplever fortiden - og ikke minst ettertiden. Jeg har i løpet av dette året jeg har vært engasjert i dette prosjektet lært svært mye okkupasjonshistorie av de mange kontakter jeg har fått etter hvert. Det har fått meg til å fornemme noe både av det menneskelige engasjement og det miljøet dere arbeidet i. Du og personalet på INO har ikke minst bidratt til det!

Sender til din orientering avisen Samhold på Gjøvik hvor jeg har hatt inne en reportasje om Statsgymnaset. Det var en lignende omtale i VG torsdag 11.07. og Bergens Tidende skal visstnok komme med et innlegg en av dagene.

Mine neste oppgaver er føreropplæringen og hirdopplæringen. Jeg har forlenget påbegynt arbeidet, men er blitt en del forsinket, da jeg har måttet vente nokså lenge på å få adgang til det materialet som finnes på Riksarkivet. Ellers står Frontkjemperskolen og opplæringsvirksomheten i NSUF for tur.

Jeg ønsker deg og din familie en fortsatt god sommer.

Vennlig hilsen

